



Tadqiqot.uz

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

**SOHA LINGVISTIKASI: TILSHUNOSLIK
VA TIBBIYOT INTEGRATSIYASINING
MUAMMOLARI, YECHIMLARI HAMDA
ISTIQBOLLARI**

**10-NOYABR
2021**

BUXORO, UZBEKISTAN

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

**SOHA LINGVISTIKASI:
TILSHUNOSLIK VA TIBBIYOT
INTEGRATSIYASINING
MUAMMOLARI, YECHIMLARI
HAMDA ISTIQBOLLARI**

**mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
materiallari**

Buxoro, 10-noyabr, 2021-yil

© Tadqiqot.uz

**MINISTRY OF HIGHER AND SECONDARY SPECIAL
EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

BUKHARA STATE UNIVERSITY

**LINGUISTICS OF DIFFERENT
FIELDS:
PROBLEMS, SOLUTIONS AND
PROSPECTS OF LINGUISTICS
AND MEDICAL INTEGRATION**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE**

Bukhara, November 10, 2021

**МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО
СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ
УЗБЕКИСТАН**

БУХАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

**ОТРАСЛЕВАЯ ЛИНГВИСТИКА:
ЗАДАЧИ, РЕШЕНИЯ И
ПЕРСПЕКТИВЫ
ЛИНГВИСТИКИ И
МЕДИЦИНСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ**

**МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ
КОНФЕРЕНЦИЯ**

Бухара, 10 ноября 2021 г.

© Tadqiqot.uz

“Soha lingvistikasi: tilshunoslik va tibbiyot integratsiyasining muammolari, yechimlari hamda istiqbollari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari.–Buxoro: Tadqiqot.uz, 2021.–255???????????? b.

Buxoro davlat universiteti O`zbekiston Respublikasi oliy va o`rta maxsus ta`lim vazirligi, O`zbekiston Respublikasi innovatsion rivojlanish vazirligi, O`zbekiston Respublikasi sog`liqni saqlash vazirligi, O`zbekiston Respublikasi tadqiqot.uz. markazi, Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti bilan hamkorlikda “Soha lingvistikasi: tilshunoslik va tibbiyot integratsiyasining muammolari, yechimlari hamda istiqbollari” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya o`tkazdi.

O`zbek, rus, ingliz tillaridagi mazkur konferensiya materiallarida tilshunoslikda til, shaxs, jamiyat munosabatlari tadqiqi muammolari va innovatsion g`oyalar tizimini shakllantirish istiqbollari; o`zbek tili tibbiyot leksikografiyasi va terminologiyasini rivojlantirish ijtimoiy zaruriyat; tibbiyot ta`limida lingvokulturologiya va psixolingvistikaning ahamiyati hamda dolzarbligi; tibbiy birliklarning lingvopoetik tadqiqi; amaliy filologiyani rivojlantirish kabi mavzular doirasida mulohaza yuritilgan.

Mas`ul muharrir

**filologiya fanlari doktori,
professor Abuzalova M.Q.**

Taqrizchilar

**filologiya fanlari nomzodi,
dotsent Nazarova S.A.**

**filologiya fanlari nomzodi,
dotsent G`aybullayeva N.I.**

**tibbiyot fanlari doktori (PhD),
dotsent Ixtiyarova G.A.**

**To`plovchi va nashrga
tayyorlovchi**

**pedagogika fanlari nomzodi,
professor Yuldasheva D.N.**

Mazkur to`plamga kiritilgan maqolalar va tezislarning mazmuni, statistik ma`lumotlar hamda bildirilgan fikr hamda mulohazalarga mualliflarning o`zlari mas`uldirlar.

© Buxoro, Tadqiqot.uz, 2021

Тиббий бирликлар тадқиқи

Наврўзова Муяссар Ғайбуллаевна*

Аннотация. Тиббиёт терминологиясида терминларнинг тушунча, мазмунига кенг қамровли ва мураккаб тизимлардан бири сифатида қаралади. Тиббиёт лексикаси тиббиёт фанида ишлатиладиган бошқа соҳа терминлари билан биргаликда бир неча юз минг сўз ва ибораларни ўз ичига олади. Бунга сабаб турли тиллардаги тиббиёт маълумотлари ҳажмининг доимий ўсиши орқали кўплаб янги терминларнинг пайдо бўлишидир. Маълумки, лексик қатлам тилнинг энг ўзгарувчан қисми ҳисобланиб, у мунтазам тарихий таъсирларни бошдан кечиради. Натижада, замонавий тил лексик системасида турли хил терминлар муомалага кириб келади. Уларни тадқиқ қилиш лингвистлар олдидаги муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Калит сўзлар: *термин, тиббиёт, лексика, доминанта, телеф, зотилжам, мигрен, Авиценна, сакта, ибрида*

Тиббиёт бирликларини тўплаш ва тартибга солишдан мақсад атамаларнинг луғавий маъносини тизимлаштириш ва аниқлаш, тиббиёт тилини мантикий изчиллаштириш, ўхшаш шакллари таҳлил қилиш ҳамда танлашдан иборат. Жамиятда, илм-фан, маданият ва ахборот технологиялари ривожланаётган ҳозирги кунда ҳар бир тил захирасида улкан ўзгаришлар қайд этилмоқда. Зеро, барча соҳадаги янгилик дастлаб тилнинг лексик системасида, терминлар орқали ифода қилинади. Бошқа соҳалар қатори тиббиёт соҳаси ҳам жадал суратлар билан ривожланар экан, тиббий терминларга бўлган эҳтиёж ортиб боради. Тиббиёт - беморларни даволаш, касалликларнинг олдини олиш ва инсон жамиятида соғлом ҳамда ишлаш қобилиятини сақлаган ҳолда узоқ умр кўришга эришадиган амалий фаолият ва инсон саломатлигини сақлаш, мустахкамлаш бўйича илмий билимлар тизимини ташкил қилади. Ҳозирда тиббиёт фани билан туташган бошқа фанларнинг кўплаб «бириккан» соҳалари мавжудлиги доимий равишда тиббиёт терминологиясининг юзлаб янги тушунчалар билан бойиб боришига сабаб бўлмоқда.

Тиббиёт - инсоният фаолиятининг энг қадимги соҳаларидан бири бўлганлиги учун тиббий атамашунослик узоқ вақт олдин шаклланган лексика ҳисобланади, лекин шу билан бир каторда у тинимсиз ривожланадиган атамашунослик ҳамдир. Тиббий-биологик, тиббий-кимёвий, тиббий-техник билимларнинг қизгин ривожланаётганлиги боис махсус тиббий атамалар сони ортиб бормоқда. Шунингдек, замонавий тиббиёт терминологиясида терминларнинг тушунча, мазмунига кенг қамровли ва мураккаб тизимлардан бири сифатида қаралади. Тиббиёт лексикаси тиббиёт фанида ишлатиладиган бошқа соҳа терминлари билан биргаликда бир неча юз минг сўз ва

* Бухоро вилояти Халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази Педагогика, психология ва таълим технологиялари кафедраси ўқитувчиси

ибораларни ўз ичига олади. Бунга сабаб турли тиллардаги тиббиёт маълумотлари ҳажмининг доимий ўсиши орқали кўплаб янги терминларнинг пайдо бўлишидир. Маълумки, лексик қатлам тилнинг энг ўзгарувчан қисми ҳисобланиб, у мунтазам тарихий таъсирларни бошдан кечиради. Натижада, замонавий тил лексик системасида турли хил терминлар муомалага кириб келади. Уларни тадқиқ қилиш лингвистлар олдидаги муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Сўнгги йилларда замонавий тилшунослик ва терминшуносликда терминологик тизим, унинг таркибий қисмларини ўрганишга доир янгича ёндашув вужудга келди. Терминология ва махсус лексика масалалари билан шуғулланувчи тилшунослар бир неча ўн йиллардан буён мавжуд илмий адабиётлардаги тиббиёт терминологияси ва махсус бирликлари ҳолати, умуман, уларнинг луғат таркибидаги вазифаси ва ўрни борасида баҳс-мунозара олиб бормоқдалар. А.В.Осипов, Е.Н.Малыгина, С.А.Агаджанян, А.Н.Кудряшева, Г.А.Абрамова, Е.В.Пикалова тадқиқотларида тиббиёт лексикасининг турли қирралари ёритилган.

Қайд этиш керакки, тиббиётда микдор жиҳатдан, лотин тилидан ўзлашган терминлар доминант ҳисобланади. Тиббиётга оид янгиликлар, касалликлар, дориларнинг номи неча асрлар давомида лотин-юнон тилида берилган ва бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолади. Лотин тили “ҳалқаро тиббиёт” тили деб тан олинган. Бу эса тиббий олимларнинг ҳамкорликда ишлашларига янада ёрдамлашади. Жуда қадим замонларда ҳозирги Италия ҳудудидаги Аппенин ярим оролида Лация деган вилоят бўлиб, у ерда лотин қабиласи яшаган. Бу қабила босқинчилик урушлари вақтида бутун Европа, Африканинг шимолий қисми ва Ўрта ер денгизида яшовчи қабилаларга ўз ҳукмронлигини ўтказган. Босиб олинган ерларда яшовчи қабилаларни ўз тилини, яъни лотин тилини давлат тили деб қабул қилишга мажбур қилган. Биринчи бор тиббий атамалар йиғмасини эрамиздан олдинги бешинчи асрда яшаган тиббий аллома Букрот (Гиппократ) ёзган. Кўп олимлар ўзларининг илмий ишларини лотин тилида ёзиб, илмий даражаларини ҳимоя қилганлар.

Ҳозирги кунда лотин тили ўлик тил бўлса-да, аммо барча шифокорлар учун бу тилни ўрганиш ва билиш жуда муҳим заруриятдир. Зеро, лотин тили бутун дунёда тиббиёт тили ҳисобланади. Тиббий терминларнинг аксарият қисми шу тилда эканлиги ҳамда улар байналмилал тизимни ташкил қилиши, дунёдаги барча тибб илми вакиллариининг бир-бирларини осон тушунишига восита бўлиб хизмат қилади. Лотин тилининг умумжаҳон тиббиёт соҳасига таъсири жуда улкан бўлган бўлса ҳам, аммо шунга қарамасдан, шарқ тиббиёт олимларининг ҳам бу фанга қўшган ҳиссаси салмоқлидир. Шарқ ҳаким ва табибларнинг илмий асарларида қўлланган терминлар маълум маънода ўзбек халқ табobati атамаларининг, замонавий тиббиёт терминологиясининг шаклланишига асос бўлган дейишимиз мумкин.

Терминшунос Г.О.Винокурнинг ёзишича: «Терминлар «пайдо бўлмайди», балки уларга эҳтиёж сезилганда «ўйлаб топилади», «ижод қилинади». Дарҳақиқат, жамият, давр ва тиббиёт соҳасининг тараққийлашуви билан мазкур ўзгаришларни ўзида ифода этувчи терминларга эҳтиёж сезилди ҳамда улар «ижод қилинди». Ҳозирги кунда ҳам

бу жараён давом этмоқда. Янгидан янги касалликлар кашф қилиниши билан уларга даъво чоралари изланмоқда. Мазкур ўзгаришлар нафақат тиббиётда, балки тилшуносликнинг ономасиология ҳамда лексикография соҳаларида ҳам ўз аксини топиб, уларни ҳам бойитиб бормоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати :

1. С.Якубова, Ф.Тўлаганов. Русча-лотинча-ўзбекча медицина луғати. –Т., 1978.
2. Усмонхўжаев А., Нажмиддинов О., Муродова М. Мўжаз тиббий луғат: тиббий атамалар русча-ўзбекча луғати. –Т., 1992.
3. Шарқ ҳикоят ва ривоятлари. Биринчи китоб. (Нашрга тайёрловчи ва изоҳлар муаллифи Э.Очилов). – Тошкент, «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси Бош таҳририяти, 2015. – 525 б.
4. Эрназаров Т. Шифокор деонтологияси ва тиббий ахлоқ. (Электрон ресурс).

3-SHO`BA.

TIBBIYOT TA'LIMIDA LINGVOKULTUROLOGIYA VA PSIXOLINGVISTIKANING AHAMIYATI HAMDA DOLZARBLIGI

Тиббиёт соҳасида перифразалар

Аҳмадова Умидахон Шавкат қизи*

Бозорова Гулмира Зайниддиновна[†]

Миржонов Носир Нумонович[‡]

Аннотация. Мақолада жамиятнинг муҳим бўғини ҳисобланган шифокор, ушбу соҳа вакиллари, шу соҳа билан боғлиқ терминларга нисбатан қўлланувчи перифрастик бирликлар нутқий мулоқотни бойитувчи, муомала алоқа-аралашувини таъминловчи асосий восита ҳисобланиши тиббий бирликлар мисолида асосланган.

Калит сўзлар: *перифраза, нутқ, нутқий мулоқот, жамият, социал, муомала, маданият, касб, тил, тилшунослик, тиббий мулоқот, тақрор қўллаш*

Тилда мукаддас туйғулар ўз ифодасини топар экан, ўзбек тилидаги ўзига хослик, миллийлик тиббиёт тилида ҳам ўзгариш ҳосил қилиб, касбий мулоқот жараёнида перифрастик бирликлардан фойдаланиш одат тусига айланмоқда. Дунёда турли-туман касблар, бир-биридан турфа ҳунарлар борки, уларнинг ҳар бири ўзига хос иш қуролларидан, ўз касби, ҳунари моҳиятидан келиб чиқадиган атамаю профессионализмлардан, касб-ҳунарига моҳиятан боғлиқ тил ҳамда нутқ бирликларидан фойдаланади. Масалан, деҳқоннинг асосий қуроли — кетмон, дурадгорники эса теша, арра.

^{**} Бухоро давлат университети ўзбек тилшунослиги кафедраси ўқитувчиси, ф.ф.ф.д. (PhD) u.s.ahmadova@buxdu.uz

[†] Бухоро давлат университети ўзбек тилшунослиги кафедраси мустақил тадқиқотчиси; Бухоро давлат университети ўзбек тилшунослиги кафедраси мустақил тадқиқотчиси.

МУНДАРИЖА

Rasmiy ochilish. Tabriklar		
Hamidov O.H.	<i>Rasmiy ochilish</i>	6
Inoyatov A.Sh.	<i>Tibbiyot va til mushtarakligi</i>	8
Daminov M.I.	<i>Til va madaniyat</i>	9
Qahhorov O.S.	<i>Davlat tili - millatning tirik nafari</i>	10
Xuseynova A.A.	<i>Soha lingvistikasini rivojlantirish – davr talabi</i>	11
Aslonova E.S.	<i>Государственный язык – неотъемлемая часть духовной национальной культуры государства</i>	12
Yalpi majlis ma’ruzalari		
Mengliyev B.R.	<i>Tilshunoslik samara bersin.</i>	15
Abuzalova M.Q.	<i>Lingvistika va tibbiyot hamkorligi ijtimoiy zarurat sifatida</i>	17
Чудакова В.П.	<i>Психология пациента и этика врача</i>	22
Ixtiyarova G.A.	<i>Ginekologik kasallikni ifodalovchi tibbiy terminlar talqini</i>	25
Mıratbek B.Q.	<i>Professor Q.Jıbanov yeqbekterindegi soztapım negizderi (Q.Jıbanov soztapımyndag’ı leksikologiya məseleleri)</i>	27
Adilova S.A.	<i>Tilshunoslik va tibbiyot integratsiyasi (AQSHdagi ayrim universitetlar misolida)</i>	36
Rajabov D.Z.	<i>O`zbek tilini tadqiq etishda yangicha yondashuvlar</i>	40
1-sho’ba. Tilshunoslikda til, shaxs, jamiyat munosabatlari tadqiqi muammolari va innovatsion g`oyalar tizimini shakllantirish istiqbollari		
Ahmedov B.Y.	<i>Rus va o`zbek tillarida so`zlarning o`zaro tobe bog`lanishi: boshqaruv kategoriyasi</i>	42
Akhmedov A.R. Po`latova S.M.	<i>O`zbek shevalarini lingvo-geografik xaritalashtirish</i>	46
Adizova N.I.	<i>Leksik birliklarning milliy o`zlik ruhini ifodalashdagi roli (Erkin Vohidov dostonlari asosida)</i>	50
Elova D.Q.	<i>O`zbek tili milliy korpusi uchun so`zlashuv uslubiga xos so`zlarni teglash masalasig oid</i>	55
Fayazova D.S.	<i>Methodological approach in teaching process</i>	61
Fayazova D.S. Shirinboyeva B.M.	<i>Empowering languageskills through modern methods</i>	65
Jo`rayeva D.R. Qo`shayeva N.E.	<i>O`quvchilar va aholi imloviy savodxonligini rivojlantirishning dolzarb masalalari</i>	68
Kurbonov A.M.	<i>Tasks of effective use of the uzbek language</i>	71
Mengliyev B.R. Hamroyeva Sh.M. Elova D.Q.	<i>Qirg`iz va yoqut tili avtomatik morfoligik tahlil vositalari tajribasidan</i>	75
Muxtorov E.M.	<i>Vrach kasbiy mahorati tuzilmasida kommunikativ kompetentlikning o`rni</i>	79
Mıratbek B.Q. Salamat E.C.	<i>Этнолингвистика – этностық болмысты ұлттық тіл арқылы танып білу(Аймақтық лексика негізінде).</i>	

	<i>Ethnolinguistics- knowledge of ethnic identity through the national language (based on regional vocabulary).</i>	84
Orifjonova F. Orifjonova M.	<i>Critically discussing student teachers' ideas</i>	88
Ortiqova G. H.	<i>Harakat tarzi shakllari va nutq</i>	93
Saduaqas N.A. Ibragimov T.A.	<i>Qazaq tilindegi dybyıs s�ykestigi turaly</i>	97
Sayfullayeva R.R. Abuzalova M.Q.	<i>Til – millat ma’naviyati va madaniyati takomilining bosh masalasi</i>	102
Tosheva D.A.	<i>The use of examples of folklore in the description of the person</i>	104
To’yeva Z.N.	<i>Bayon –o’quvchining yozma nutqini tartibga solish vositasi</i>	111
Salomova M.Z.	<i>The role of teaching speaking through technology</i>	116
Shoimqulova M.Sh.	<i>The integration of technology into language teaching</i>	121
Sharipova F. N.	<i>Integrating technology in teaching listening skills</i>	125
2-sho’ba. O’zbek tili tibbiyot leksikografiyasi va terminologiyasini rivojlantirish ijtimoiy zaruriyat sifatida		
Nazarova S. A.	<i>So’z birikmasi – tibbiy atamalar “bunyodkori”</i>	131
Nazarova D.G.	<i>Lexicographic problems of the uzbek language</i>	136
Rajabov D.Z.	<i>Tibbiy birliklarning elektron lug’atlari xususida</i>	139
Sobirova D.R.	<i>Qisqalik – samarali tibbiy reklama yaratishning muhim omili</i>	141
Toirov G.I.	<i>Shifokor nutqining lingvistik xususiyatlari</i>	146
To’rayeva Sh.	<i>So’z birikmasi tibbiy terminlar tizimida</i>	150
Xamidova G.Y.	<i>Особенности преподавания медицинской терминологии на уроках русского языка как иностранного</i>	153
Xojiyeva M. Y.	<i>Shaxsni tavsiflovchi so’z birikmalarining tibbiyotda qo’llanilishi</i>	157
Yokubova Sh. Y.	<i>Tibbiy matnlarda obyektli birikmalarining voqelanishi</i>	161
Yuldasheva D.N. Chullieva G.T.	<i>Тишина и тон звука как медицинский эфемизм</i>	164
Navro’zova M.G’.	<i>Tibbiy birliklar tadqiqi</i>	172
3-sho’ba. Tibbiyot ta’limida lingvokulturologiya va psixolingvistikaning ahamiyati hamda dolzarbligi		
Ahmadova U.Sh. Bozorova G.Z. Mirjonov N.N.	<i>Tibbiyot sohasida perifrazalar</i>	174
Абдуллина А.Б.	<i>Мұқағали Мақатаев әңгімелеріндегі психологизм</i> <i>Psychologism in the stories of mukagali Makatayev</i>	179
Adizova Nigora Adizova Nodira	<i>Alisher Navoiyning tibbiy qarashlari</i>	182
Gafurova N.T. Hikmatov N.I.	<i>Значение языка в развитии высшего образования</i>	185
G’aybullayeva N.I.	<i>Tibbiy lingvistik birliklar platformasining amaliy ahamiyati</i>	190
Hayitov Sh.A.	<i>Alisher Navoiy tib ilmi va tabiblar haqida</i>	195
Haydarova N.A.	<i>The importance of metaphors usage in medical discourse</i>	200
Jumayeva M.	<i>O’zbek xalq maqollarida tibbiy birliklarning qo’llanilishi</i>	204
Kobilova F.T.	<i>The problems of research on methods of foreign filology teaching with innovative approach</i>	207

Raximov M. M.	<i>Linguotherapy as the method of treatment</i>	211
Xalikova M.X. Teshayeva M.Sh.	<i>Shoshiyning tibbiyot ilmiga bag'ishlangan "qonuni bositiy" asarida mavjud ayrim tibbiy atamalarning lingvistik tahlili</i>	214
Niyozova M.F.	<i>Davriy nashrlarda tibbiyotga oid tasviriy vositalarning qo'llanilishi</i>	218
4-sho'ba. Tibbiy birliklarning lingvopoetik tadqiqi		
Yusupova D.Y.	<i>Tilshunoslikda evfemizm hodisasi talqini (H.Xudoyberdiyeva she'rlari asosida)</i>	222
Қалиев Е.М.	<i>«Ант» драмалық дастанының тарихи және фольклорлық негізі Historical and folklore basis of the dramatic saga "The Oath"</i>	228
Yuldasheva M.M.	<i>Tibbiy pedagogik yo'nalish talabalarida milliy an'analar asosida bag'rikenglikni rivojlantirish</i>	232
5-sho'ba. Amaliy filologiyani rivojlantirish - davr talabi		
Ashurbayeva R.Q.	<i>Yosh avlodda tibbiy madaniyatni rivojlantirishda ona tili fanining ahamiyati</i>	237
Istamova S. I.	<i>Taqlid so'zlarning tibbiyotda qo'llanilishi</i>	241
Qobilova A.B.	<i>O'zbek va ingliz tili tibbiy perifrazarining kognitiv-morfologik xususiyatlari</i>	245
Toshtemirova S.	<i>Tibbiyot lingvistikasi: vujudga kelishi, dolzarbligi, maqsad va vazifalari</i>	248
Nurmatova G	<i>Understanding brain for language acquisition</i>	253